

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/35/135-138>

Nərmən Rəhimova

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti

magistrant

nerminabdullayeva188@gmail.com

GƏNCLƏRLƏ SOSIAL İŞİN ƏSASLARI

Xülasə

Bəşəriyyətin yaşlandıqca yaşadığı körpəlik, uşaqlıq, gənclik, yetkinlik və qocalıq dövrlərinin ən mühüm mərhələlərindən biri olan gənclik mərhələsi insan həyatının ən dinamik, aktiv, sürətli, səmərəli, bəlkə də, ən çətin həyat proseslərindən biridir. Deyə bilərik ki, bir cəmiyyətdə bəşəri olaraq doğulmaqla, müxtəlif təcrübələr və sosiallaşma prosesləri nəticəsində “insan” olmağa doğru irəliləyirik. Sosial işin subyekti olan gənclərin sosial problemləri sosial iş obyektinin və sosial problemin subyektinin, yəni gənc nəslin xüsusiyyətlərinə görə spesifik xarakter daşıyır. Ona görə də təsadüfi deyil ki, sosial işçinin əsas fəaliyyət sahələrindən biri gənclərlə sosial işdir. Bu səbəbdən də müasir dövrdə gənclərlə sosial işin təşkili aktualıq təşkil edir.

Açar sözlər: *gənclər, sosial iş, cəmiyyət, yeniyetmə, ailə*

Narmin Rahimova

Azerbaijan Tourism and Management University

master student

narminabdullayeva188@gmail.com

Basics of Social Work with Young People

Abstract

The youth period, which is one of the most important stages of infancy, childhood, youth, adulthood and old age, is one of the most dynamic, active, fast, efficient and perhaps the most difficult life processes of a person. We can say that by being born as a human in a society, we progress towards becoming a "human" as a result of various experiences and socialization processes. The social problems of young people who are the subjects of social work have a specific character due to the characteristics of the object of social work and the subject of the social problem, that is, the young generation. Therefore, it is no coincidence that one of the main fields of activity of a social worker is social work with young people. For this reason, the organization of social work with young people is relevant in modern times.

Keywords: *youth, social work, society, adolescent, family*

Giriş

Hazırda bütün dünyada gənclər əhəmiyyətli və sürətlə böyüyən sosial qrupdur. Müasir dünyada baş verən demək olar ki, hər şeydə iştirak edir. Cəmiyyət gənclərə artan tələblər qoyursa, gənclərin özləri də cəmiyyətlə münasibətlərdə getdikcə daha tələbkar və fəal olurlar. Təəssüf ki, müasir gənclər cəmiyyətdəki ən problemli qruplardan biridir; daxili dəyişikliklərə məruz qalır və cəmiyyətimizin sosial, siyasi və digər strukturlarının bütün elementləri ilə münasibətlərin daim mürəkkəbləşməsinə məruz qalır. Gənclərin problemləri öz-özünə mövcud deyil, onlar ictimai inkişafın özü ilə üzvi şəkildə toxunur. Buna son onilliklərdə düzəlməyən sosial-iqtisadi və mənəvi qeyri-sabitlik, cəmiyyətin kriminallaşması, dövlət və regional gənclər siyasətinin zəifliyi şərait yaradır.

Gənclərlə sosial iş dövlət, regional, bələdiyyə, kommersiya və ictimai təşkilatlar, ayrı-ayrı vətəndaşlar tərəfindən həyata keçirilən gənc nəslin güzəranının dəstəklənməsinə, eləcə də gənclərin inkişafının yüksəldilməsinə yönəlmiş xüsusi peşə fəaliyyəti növüdür. Bu fəaliyyət növü gənc nəsil

arasında neqativ halların və tendensiyaların inkişafının qarşısının alınması, habelə sosial əhəmiyyətli xassələrin formalaşdırılması üçün hüquqi, sosial-tibbi, iqtisadi, psixoloji, pedaqoji, təşkilati, profilaktik, məlumatlandırma və digər tədbirlər kompleksini əhatə edir (Məmmədova, 2019).

Gənclərlə sosial işin xarakterik xüsusiyyəti gənclərin böhran vəziyyətini aradan qaldırmaq və gənc nəslə aktivləşdirmək üçün özlərini ictimai fəaliyyətə cəlb etməkdir. Xaricdə “gənclər işi” anlayışından daha çox istifadə olunur ki, bu da təkcə sosial iş deyil, həm də gənclərin asudə vaxtının təşkilini, mikro və makro səviyyədə qruplararası münasibətlərin optimallaşdırılmasını əhatə edən daha geniş, mürəkkəb fəaliyyət növüdür. İşimizdə biz də bu anlayışdan istifadə edəcəyik. Xüsusi fəaliyyət növü kimi gənclərlə sosial iş bir sıra komponentləri ehtiva edir: obyekt, subyekt, mövzu, məzmun, funksiyalar, vasitələr, məqsəd və vəzifələr. Bu komponentlərə daha yaxından nəzər salaq. Gənclərlə sosial iş onun fəaliyyət obyektinin müəyyənləşdirilməsinin çətinliyi ilə xarakterizə olunur. Birincisi, hazırda ölkəmizdə 18 yaşdan 35 yaşa qədər olan dövrü əhatə edən gənclər (sosial-demoqrafik qrup kimi) üçün dəqiq yaş məhdudiyyətinin olmaması ilə əlaqədardır.

Biz öz işimizdə qüvvədə olan “Dövlət statistikasına haqqında” qanunla müəyyən edilmiş gənclərin yaş həddinə, yəni 18 – 30 yaş həddinə əməl edəcəyik. Bununla belə, yeniyetmələrin gənclikdən ayrılmasının sıx əlaqəsini və mürəkkəbliyini nəzərə alsaq (gənc nəslin bu kateqoriyalarının yaş sərhədlərinin müəyyən edilməsində yuxarıda qeyd olunan fərqlər, habelə onların kəşşən maraqları, məşğulluq, təhsil və asudə vaxt sahələri ilə əlaqədar), yeniyetmə uşaqları (14 – 17 yaş) da gənclərlə sosial iş obyektinə kimi nəzərdən keçirməyi təklif edirik (Firsov, Studenova, 2018).

Yeniyetmə və gənclərin vahid sosial iş obyektində birləşdirilməsi həm də profilaktika prinsipinin daha səmərəli həyata keçirilməsinə imkan verəcək. Yeniyetmə və gənclərlə işləyən müxtəlif sosial qurumların əməkdaşları nəinki bir-biri ilə sıx əməkdaşlıq şəraitində, həm də gənc nəslin sosial müdafiəsinin təşkili üçün ümumi prinsiplər əsasında fəaliyyət göstərməlidirlər.

İkincisi, gənclərin bütün nümayəndələrinin sosial işçilərin, yoxsa yalnız bəzilərinin – əlverişsiz adlanan yeniyetmələrin və gənclərin köməyinə ehtiyacı olduğunu müəyyən etməkdə çətinlik var.

Belə bir fikir var ki, “normal” gəncləri qorumağa ehtiyac yoxdur, lakin bunun baş verməsi üçün zəruri və kifayət qədər sosial, hüquqi və iqtisadi şərait yaradılmalıdır. Müvafiq hüquqi dəstək, sosial-iqtisadi müdafiə, keyfiyyətli təhsil və tərbiyə almanın möhkəm təminatları, böyüklərin diqqəti olmadan gənc nəslin müasir sosial-iqtisadi məkanda naviqasiyası, məsuliyyətli və adekvat qərarlar qəbul etməsi çətinləşir.

Bütövlükdə sosial iş nöqtəyi-nəzərindən onun obyektinə çətin həyat vəziyyətində olan və onun uğurla həlli üçün kənardan peşəkar yardıma ehtiyacı olan bütün fərdlər, qruplar və icmalardır. Gənclər öz xüsusiyyətlərinə və vəziyyətlərinə görə ən çox böyüklərin köməyinə ehtiyac duyurlar, çünki onlar müstəqil fəaliyyət üçün lazımi bacarıq və vasitələrə (təhsil, təcrübə, bacarıq, maddi resurslar və s.) malik deyillər. Şübhəsiz ki, gənc nəslin sosiallaşması, tərbiyəsi və təhsili üçün ən mühüm institut ailədir, ona görə də o, həm də gənclərin sosial işçilərinin təsir dairəsinə daxil edilməlidir ki, onların da vəzifəsi yeniyetmə ailəsinə lazımi peşəkar yardım göstərməkdən, onun böyüməsi və inkişafı boyunca dəstəkdən ibarət olmalıdır: ailənin möhkəmləndirilməsi; valideyn tərbiyəsi; təhsildə yardım; evdə əlverişli psixoloji iqlim yaratmaq; böhranlı, qeyri-funksional ailələrə yardım və sağlam “normal” ailələrə dəstək, həmçinin gənc nəslin əlverişli fiziki və mənəvi inkişafına töhfə verən digər fəaliyyətlər (Duyan, 2010).

Beləliklə, gənclərlə sosial işin obyektinə, fikrimizcə, gənclərin aşağıdakı kateqoriyaları olmalıdır: yeniyetmələr (14 – 17), gənclər (18 – 30), habelə yetkinlik yaşına çatmayan yeniyetmə uşaqları olan ailələr.

Yeniyetmə və gənclərin özləri, habelə yeniyetmə uşaqları olan ailələrlə yanaşı, sosial işçilərin də söyləri onların yaxın sosial mühitinə: qonşularına, dostlarına, sinif yoldaşlarına və s. gənc insan, ətrafdakı mühitə ona böyük təsir göstərir, həm mənfi, həm də müsbət təsir edir.

Yeniyetmələr və gənclərlə sosial işin subyektləri arasında aşağıdakıları ayırmaq lazımdır (Duyan, 2010):

- peşəkar sosial yardım göstərənlər (sosial işçilər, gənclər təşkilatlarının işçiləri, habelə könüllülər);
- bu fəaliyyətdən dərs dəyənələr, gənclərlə sosial iş üzrə tədqiqatçılar;
- dövlət iyerarxiyasının müxtəlif səviyyələrində ölkədə sosial (o cümlədən gənclər) siyasəti formalaşdırən və həyata keçirən inzibati və idarəetmə strukturları;
- gənclərin özləri və onların birlikləri.

Gənclərin özlərini sosial işçilərə, müəllimlərə, pedaqoqlara könüllü köməkçi kimi cəlb etmək lazımdır. Konkret sosial vəziyyət, müştəri problemi (gənc əhalinin nümayəndəsi və ya onun ailəsi) gənclərlə sosial işin predmetini – sosial işçinin say göstərdiyi bilavasitə sahəsini təşkil edir (Duyan, 2010).

Gənclərlə sosial işin ən mühüm komponenti onun informasiya, diaqnostik, konsaltinq, proqnostik, təşkilati, psixoloji-pedaqoji, profilaktik, əlaqələndirmə və idarəetmə funksiyaları, habelə praktiki yardımın göstərilməsi funksiyaları ilə müəyyən edilən məzmunudur. Gənclərlə sosial iş bu fəaliyyətin məqsədinə çatmağa imkan verən müxtəlif vasitələrlə həyata keçirilir. Əsas vasitələr arasında gənclərlə sosial işin həm spesifik metodları və texnologiyaları, həm də digər əlaqəli fəaliyyət sahələrindən (sosiologiya, psixologiya, iqtisadiyyat, hüquq, menecment və s.) qəbul edilmiş müxtəlif metod və texnologiyalar var ki, bu da gənclərlə sosial iş sahəsində fəaliyyətlərin müxtəlif funksiyaları və fənlərarası əlaqəsi ilə əlaqədardır (Gudek, 2012).

Gənclərlə sosial işin (ümumilikdə sosial siyasətin) ümumi məqsədi müasir şəraitdə dövlətin uğurlu inkişafı tələblərinə cavab verəcək gənc əhalinin nümayəndələrində belə keyfiyyət və xassələrin formalaşması əsasında Azərbaycan Respublikasının dövlət təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlıdır. Bu müddəaya əsasən, gənclərlə sosial işin vəzifələrinin siyahısına aşağıdakılar daxildir (Qəhrəmanov, Əhmədov, 2014):

- gənc nəslin həyat təminatı sisteminin və ailə institutunun uğurlu fəaliyyəti üçün şəraitin (sosial, iqtisadi, psixoloji, hüquqi, təşkilati və s.) yaradılması;
- gənclərin keyfiyyətinin (həyatının) yaxşılaşdırılması.

Gənclər arasında müxtəlif problemlərin olması onlarla sosial işin aparılmasını zəruri edir. "Dövlət gənclər siyasətinin əsas istiqamətləri haqqında" qərarda gənclərə sosial xidmətlər göstərilməsinə təminat verilir. Həmçinin bu sənədə əsasən, yetkinlik yaşına çatmayanlar və gənclərlə işləmək üçün xüsusi hazırlanmış sosial xidmət müəssisələri yaradılmalıdır (gənclər üçün sosial xidmət). Belə xidmət aşağıdakı sahələri əhatə edir: gənclərin informasiya ehtiyaclarının ödənilməsinə köməklik; psixoloji, pedaqoji, hüquqi və narkoloji yardımın göstərilməsi; gənc əlillərin, tərxis olunmuş hərbi qulluqçuların, cəzaçəkmə müəssisələrindən azad edilmiş, narkomaniyadan, alkoqolizmdən müalicə kursu keçmiş şəxslərin reabilitasiya tədbirlərinin həyata keçirilməsi; gənc ailələrə patronaj xidmətləri və digər sosial xidmət və yardım növlərinin göstərilməsi (8).

Nəticə

Təəssüf ki, gənclər arasında bəzi neqativ tendensiyalar XX əsrin 90-cı illərindən başlayaraq artmaqda davam edir və bəzən təhlükə yaradır. Buna sosial-iqtisadi və mənəvi vəziyyətin yaxşılaşmaması, cəmiyyətin daha da kriminallaşması və bürokratlaşması, dövlət gənclərinin və daha geniş sosial siyasətin zəifliyi şərait yaradır. Cəmiyyətin və dövlətin iqtisadi və sosial inkişafın ən mühüm şərti kimi insan potensialının gənclik komponentinin keyfiyyətinə ciddi diqqət yetirməsinin vaxtı çatıb. Yetkinlik yaşına çatmayanlar siyasəti gənc nəslin hərtərəfli sosiallaşmasının mühüm vasitələrindən birinə, onların fəal müstəqil həyata səmərəli hazırlanması amilə, mövcud gənclik potensialının qorunması, çoxaldılması və istifadə edilməsi şərtinə çevrilməlidir. Gənclər əhalisinin xüsusiyyətləri və onun spesifik sosial problemləri bizi zəngin yerli və xarici təcrübəyə əsaslanaraq mövcud olanların uyğunlaşdırılmasına və gənclərlə sosial iş üçün innovativ texnologiyaların işlənib hazırlanmasına yeni yanaşmaya vadar edir.

Gənclərlə sosial işin problemlərin təhlili və aradan qaldırılması yollarını mənimsəməklə əmin ola bildiniz ki, gənclərlə sosial iş gənc nəslin müxtəlif kateqoriyalarının çoxsaylı problemlərinin

uğurla həllinin səmərəli vasitələrindən biri kimi XXI əsr Azərbaycan üçün cəmiyyətin uğurlu iqtisadi və siyasi islahatları üçün ən mühüm amil və əsas şərt ola bilər.

Ədəbiyyat

1. Məmmədova, R.O. (2019). Sosial işə giriş. Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. Bakı: Ecoprint, 208 s.
2. Firsov, M.V., Studenova, E.Q. (2018). Sosial işin nəzəriyyəsi. Ali məktəblər üçün dərslik. 3-cü nəşr. Bakı: Elm və təhsil, 480 s.
3. Duyan, V. (2010). Social work with the community. In: Duyan V (ed). Social work fundamentals, approaches, intervention methods. 1st ed. Ankara, Turkey: Association of Social Workers publications, p. 317 – 371.
4. Duyan, V. (2010). Social work with individuals. In: Duyan V (ed). Social work: foundations, approaches, intervention methods. Ankara: Association of Social Workers Publications, p. 203 – 258.
5. Duyan, V. (2010). Social work with groups. In: Duyan V (ed). Social work fundamentals, approaches, intervention methods. 1st ed. Ankara, Turkey: Association of Social Workers publications, p. 288 – 294.
6. Gudek, K. (2012). Introduction to Social Work (Before Therapy). Istanbul: Nobel Medical Bookstore.
7. Qəhrəmanov, E., Əhmədov, Y. (2014). Sosial işin əsasları. Bakı: B-print, 488 s.
8. Social Security Act. <https://www.archives.gov/milestone-documents/social-security-act>

Received: 04.03.2024

Accepted: 12.05.2024